

प्रकरण १३ नृत्यासह अडथळे तोडणे

नृत्यात कधीकधी काही पात्रे त्यांच्या लिंगाची पर्वा न करता एकाच नर्तकद्वारे सादर केली जातात. नृत्याच्या अनेक पारंपारिक सादरीकरणात पुरुष अनेकदा स्त्री व्यक्तिरेखा साकारतात.

भक्ती चळवळ

इसवी सनाच्या सहाव्या किंवा सातव्या शतकाच्या सुमारास सुरू झालेल्या भक्ती चळवळीने प्रादेशिक शास्त्रीय नृत्य प्रकारांच्या विकासावर प्रभाव टाकला ज्यामुळे आपल्या आजच्या शास्त्रीय नृत्यांची मुळं विस्तारली.

भक्ती कालावधीत, नर्तक मंदिरांतील पूजा विधींमध्ये भागीदार झाले. दक्षिण भारतातील देवदासी आणि तेवडीचीज आणि ओडिशाच्या महारींनी थेट मंदिरांमध्ये देवतेची सेवा केली

आसाममधील सत्तारा आणि दक्षिणेतील भागवतांमध्ये विधीवत नृत्याद्वारे ६४ विधी पार पाडले जातात. उत्तरेतील कथाकारांनी लोकांची नैतिक मूल्ये वाढविण्यासाठी भगवान शिवाच्या

0680CH13

तांडवाची स्तुती करणारी कथा गायली आणि सादर केली.

भक्ती चळवळींची संकल्पना सर्वसामान्यांना समजणे सोपे होते.

गोटीपुआ नृत्य

गोटीपुआ नृत्य शिकणारे विद्यार्थी

अर्धनारीश्वर

उदाहरणे

गोटीपुआ नृत्य

ओडिशामध्ये उगम पावलेल्या गोटीपुआ नृत्याचा एक चित्रफीत (यूट्यूब) पहा.

महारींनी मंदिरांमध्ये भगवान जगन्नाथाची स्तुती करण्यासाठी हे नृत्य केले आणि गोटीपुआंनी सार्वजनिक ठिकाणी नृत्य केले.

इथे तरुण मुले मुलींसारखे असे कपडे घालतात. आणि नृत्य करताना हास्यक्रीडा हालचालींसह नृत्य सादर करतात.

अर्धनारीश्वर नृत्य

या चित्रामध्ये तुम्ही भगवान शिव आणि देवी पार्वती यांच्या एकाच चेहऱ्यावरील नृत्य वेशभूषा पाहू शकता.

क्रियाकलाप १: अद्वितीय लोक नृत्याच्या चित्रफीत पहा

अनोख्या मुद्रा, हावभाव, चालण्याच्या पद्धती, चरण, वेशभूषा आणि संगीतासह सादर करण्यात येणाऱ्या विविध लोकनृत्यांच्या चित्रफीत पहा.

महाराष्ट्रातील लावणी (प्रामुख्याने स्त्री रूप)

पश्चिम बंगालमधील पुरुलिया छाऊ हे मुळतः पुरुषच करतात

कर्नाटकातील यक्षगान

आता लावणी आणि छाऊ ह्य दोनही नृत्य प्रकाराचा सराव करू शकता.

मोहिनीअट्टम (पूर्वी फक्त स्त्रियाच सादर करत असत), कथकली आणि यक्षगान (पूर्वी फक्त पुरुषच सादर करत असत) यांसारख्या

नृत्यांमध्ये आधुनिक काळात लिंगभेद दूर करून आमूलाग्र बदल झाले आहेत.

हे लक्षात घेणे महत्वाचे आहे की नृत्यात, या भूमिका आणि चाल लिंगानुसार काटेकोरपणे मर्यादित नसतात. नर्तक अनेकदा पारंपारिक लैंगिक नियम मोडून स्वतःची अनोखी अभिव्यक्ती तयार करण्यासाठी विविध शैलीतील घटकांचे मिश्रण करतात.

आता, आपण अशा टप्प्यावर आला आहात जिथे आपल्याला आपल्या प्रदेशातील नृत्य प्रकार शिकले पाहिजेत.

क्रियाकलाप २ : लोक नृत्यासाठी पायऱ्या

आपण आवश्यक वळणांसह, जोरदार किंवा सौम्य हालचालींमध्ये आजमावलेल्या चरणांचा सराव करूया.

लावणी आणि भांगडा या दोन्ही नृत्यप्रकारांचा सराव मुला-मुलींना करता येतो.

या नृत्यांमध्ये वापरल्या जाणाऱ्या हात आणि हाताच्या हावभावांचा शोध घ्या.

क्रियाकलाप ३: प्रकल्प कार्य

जोगती मंजम्मा हे स्त्री-पुरुष अस्मितेचे बंधन तोडून कर्नाटकातील जोगती नृत्याच्या विकासावर प्रभाव पाडणारे पथदर्शी व्यक्तिमत्त्व आहे. तिच्याबद्दल अधिक जाणून घ्या आणि तिच्या चित्रांसह एक प्रकल्प कार्य सादर करा.

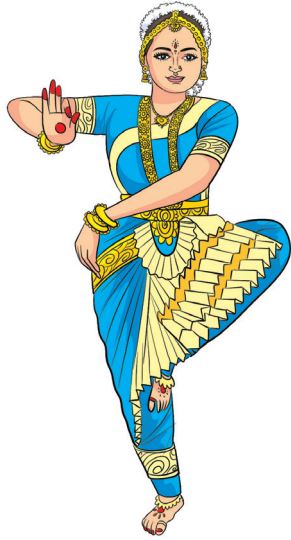
प्रकल्पाची चौकट - बालपणातील प्रेरणादायी कथा (असल्यास), शिकण्याचे अनुभव, कर्तृत्व आणि सहवास.

© NCERT
not to be republished

आयताकृती आकार

त्रिकोणी आकार

नृत्य, आकार आणि ताल

गणित आणि नृत्य एकमेकांना पूरक आहेत.

नृत्याच्या माध्यमातून आपण भौमितिक आकार दाखवू शकतो. नृत्यात गणितीय लयीत भौमितिक मुद्रा आणि हालचालींचा समावेश होतो. नृत्यरचनाकलामधील रचनांसाठी आपण वेगवेगळे भौमितिक नमुने वापरू शकतो. लय आणि ताल हे केवळ अंकगणितीय नमुने आहेत.

पुढील क्रियाकलापात हे करून घ्या.

क्रियाकलाप ४: नृत्य आणि भौमितिक आकार

नृत्यात किती वेगवेगळे भौमितिक आकार सादर करता येतात?

वेगवेगळे आकार दर्शविणारे नर्तक

त्रिकोण, वर्तुळ, चौकोनी, आयत इ. हात, बाहू-पाय वापरून तयार करता येतात.

वर्गात चर्चा करा आणि काही भौमितिक हालचाली करून घ्या.

क्रियाकलाप ५: लयबद्ध भूमिती

आता आधीच्या क्रियेतील सर्व घटक (बाहू, हात, पाय) एकत्र करून लयीचा आणखी एक घटक जोडताना निरनिराळ्या भौमितिक आकारांची तपासणी करा.

ताल हे लयबद्ध एककांचे वेगवेगळे क्रमपरिवर्तन आणि संयोजन आहेत.

गट तयार करा आणि विविध भौमितिक नमुने किंवा रचना तयार करण्यासाठी वेगवेगळे अंकगणितीय लय संयोजन वापरून पहा.

उदाहरणे

$$\begin{aligned} २ \text{ ठोके} + २ \text{ ठोके} &= ४ \text{ ठोके} \\ २ \text{ ठोके} + ३ \text{ ठोके} &= ५ \text{ ठोके} \\ २ \text{ ठोके} + ४ \text{ ठोके} &= ६ \text{ ठोके} \\ ३ \text{ ठोके} + ३ \text{ ठोके} &= ६ \text{ ठोके} \\ ३ \text{ ठोके} + ४ \text{ ठोके} &= ७ \text{ ठोके} \end{aligned}$$

अशा हालचालीमधून जा आणि वर्गात चर्चा करा, अशा हालचालींचा त्या कृतीशी कसा संबंध आहे.

